

حقوق مخاطبان مطبوعات

(با تأکید بر حق حریم خصوصی و حق تصحیح و پاسخگویی)

تالیف

دکتر عباس اسدی

عضو هیات علمی گروه ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی

رسول سلطانی سمیرمی

کارشناسی ارشد حقوق ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی

انتشارات آثار فکر

تهران - ۱۳۹۳

موضوع	مخاطبان اخبار - ایران / مخاطبان اخبار: قانون مطبوعات - ایران
یادداشت	کتابنامه به صورت زیر نویس
وضعیت فهرست نویسی	هیبا
شماره	978-600-7492-11-6
منحصرات ظاهری	۱۶۸ ص.
منحصرات نشر	تهران: انتشارات آثار فکر، ۱۳۹۳.
عنوان و نام پدیدآور	حقوق مخاطبان مطبوعات (با تأکید بر حق حریم خصوصی و حق تصحیح و پاسخگویی) / تألیف عباس اسدی، رسول سلطانی سمیرمی.
اسدی، عباس، ۱۳۵۰	
شماره افزوده	سلطانی سمیرمی، رسول / ۱۳۶۴ -
رده بندی کنگره	۴۷۸۴PN / م ۳۳۵-۱۳۹۳
رده بندی دیویی	۳۰۴.۹۵۵:۳۰۲
شماره کتابخانه ملی	۳۶۵۰۱۲۱

این کتاب با همکاری پژوهشکده ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی منتشر شده است.

حقوق مخاطبان مطبوعات

(با تأکید بر حق حریم خصوصی و حق تصحیح و پاسخگویی)

تألیف: دکتر عباس اسدی - رسول سلطانی سمیرمی

چاپ اول ۱۳۹۳

انتشارات آثار فکر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

چاپ و صحافی: تایماز

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۹۲-۱۱-۶

● تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲ / همراه: ۰۹۱۲۲۰۰۴۵۵۷

● نمایندگی فروش ۱: تهران - خیابان انقلاب - شماره ۱۲۱۲ - فروشگاه گوتنبرگ

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۱۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۵	فصل ۱: کلیات
۱۵	گفتار اول: تعریف و مفهوم حقوق مخاطب
۱۵	بند اول: مفهوم و ماهیت حق
۱۶	بند دوم: تعریف و مفهوم ارتباط
۱۷	بند سوم: تعریف و مفهوم مخاطب
۲۰	بند چهارم: سابقه تاریخی مخاطب
۲۳	بند پنجم: ویژگی‌های عمومی مخاطب رسانه ای
۲۴	بند ششم: مطبوعات به عنوان وسیله ارتباط جمعی
۲۴	الف: مطبوعات وسایل ارتباط توده‌ای یا جمعی
۲۶	ب: تعریف مطبوعات
۲۸	بند هفتم: تعریف و موضوع حقوق مخاطب
۲۸	بند هشتم: انواع حقوق مخاطب
۲۸	الف: آزادی بیان و ابراز عقیده
۳۱	ب: حق دسترسی به اطلاعات
۳۵	ج: احترام به حقوق اقلیت ها
۳۶	د: حق احترام به حریم خصوصی اشخاص و حق تصحیح و پاسخگویی در مطبوعات
۳۷	گفتار دوم: مبانی حقوق مخاطب
۳۷	بند اول: مبانی فلسفی حقوق بنیادین بشر
۳۷	الف: مفهوم حقوق طبیعی
۳۹	ب: نظریه قرارداد محوری
۴۰	بند دوم: مبانی اسلامی حقوق بنیادین بشر

- ۴۰..... بند سوم: محدودیت‌های حقوق بنیادین بشر.....
- ۴۲..... بند چهارم: مبانی حق احترام به حریم خصوصی اشخاص و حق تصحیح و پاسخگویی.....
- ۴۲..... الف: مبانی حق احترام به حریم خصوصی اشخاص.....
- ۴۴..... ب: مبانی حق تصحیح و پاسخگویی.....
- ۴۵..... گفتار سوم: منابع حقوق مخاطب.....
- ۴۵..... بند اول- حقوق مخاطب در اسناد بین‌المللی.....
- ۴۵..... الف: اسناد بین‌المللی جهانی.....
- ۴۵..... منشور ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
- ۴۷..... میثاق‌های بین‌المللی.....
- ۴۷..... الف- میثاق‌های بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.....
- ۴۸..... ب- میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
- اعلامیه کنفرانس عمومی یونسکو درباره اصول بنیادی کمک وسایل ارتباط جمعی به
تحکیم صلح، تفاهم بین‌المللی بیشتر، حق بشر و مبارزه علیه نژادپرستی، آپارتاید و تحریک به
جنگ (مصوب ۲۸ نوامبر ۱۹۷۸).....
- ۴۹.....
- ۵۰..... اصول بین‌المللی اخلاق حرفه‌ای در روزنامه‌نگاری.....
- پیش‌نویس قواعد اخلاق حرفه‌ای بین‌المللی توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان
ملل متحد:.....
- ۵۱.....
- ۵۲..... عهدنامه مربوط به حق بین‌المللی تصحیح.....
- ۵۳..... ب- حقوق مخاطب در اسناد بین‌المللی منطقه‌ای.....
- ۵۳..... کنوانسیون اروپایی حقوق بشر.....
- ۵۴..... کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر.....
- ۵۶..... منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم.....
- ۵۶..... اعلامیه اسلامی حقوق بشر.....
- ۵۷..... بند دوم: حق مخاطب در حقوق داخلی.....
- ۵۷..... قانون اساسی.....
- ۵۹..... قانون مجازات اسلامی.....
- ۵۹..... قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ با اصلاحات بعدی آن.....
- ۶۲..... حقوق مخاطب در قانون برنامه چهارم توسعه تحت عنوان حقوق شهروندی.....

حقوق مخاطب در پیش نویس میثاق اصول اخلاقی حرفه روزنامه نگاری در ایران: (تدوین

نهایی ۱۳۸۳)..... ۶۲

۶- آیین نامه نویسندگان مطبوعاتی و خبرنگاران مصوب ۱۳۵۴ هیأت وزیران..... ۶۳

گفتار چهارم- انواع مخاطب..... ۶۴

گفتار پنجم: ضمانت اجراهای ناشی از نقض حقوق مخاطب..... ۶۸

بند اول: ضمانت اجراها در اسناد بین المللی..... ۶۹

بند دوم- ضمانت اجراها در حقوق داخلی..... ۷۱

الف- ضمانت اجراهای کیفری..... ۷۱

ب- ضمانت اجراهای مدنی..... ۷۵

فصل ۲: حق احترام به حریم خصوصی اشخاص در مطبوعات..... ۷۷

گفتار اول: تعریف، ماهیت و حوزه‌های حریم خصوصی..... ۷۷

بند اول: تعریف و مفهوم حریم خصوصی..... ۷۸

بند دوم: ماهیت حریم خصوصی در نظام‌های حقوقی..... ۸۰

الف: حق حریم خصوصی به عنوان یک حق بشری..... ۸۰

ب: حق حریم خصوصی به عنوان یک حق اساسی..... ۸۰

بند سوم: حوزه‌های حریم خصوصی..... ۸۰

گفتار دوم: تاریخچه حریم خصوصی..... ۸۱

بند اول: در دوران باستان و در ادیان و مذاهب..... ۸۱

بند دوم: در مطبوعات..... ۸۳

گفتار سوم: حریم خصوصی در قوانین راجع به مطبوعات در ایران (با نگاهی به قوانین

مطبوعاتی برخی کشورها)..... ۸۵

بند اول: حریم خصوصی در حقوق اسلام..... ۸۵

بند دوم: حریم خصوصی در قوانین راجع به مطبوعات در ایران..... ۸۵

الف: قانون اساسی..... ۸۶

ب: قانون آیین دادرسی کیفری..... ۸۸

ج: قانون مسئولیت مدنی..... ۸۸

د: قانون تجارت الکترونیکی..... ۸۸

ه: قانون مطبوعات..... ۸۹

و- مجموع قوانین مطبوعاتی آلمان..... ۹۰

- ز- حریم خصوصی در قانون مطبوعات مصر ۹۰
- ح- میثاق اخلاقی مطبوعات کشور پادشاهی اردن ۹۰
- گفتار چهارم: حریم خصوصی و آزادی بیان در مطبوعات ۹۱
- بند اول: حریم خصوصی اشخاص و حق دسترسی به اطلاعات ۹۱
- بند دوم: استدلال‌هایی در امکان پذیری نقض حریم خصوصی اشخاص ۹۳
- الف: وقتی کسی شخصیتی عمومی یافت، طبیعی است که حریم خصوصی خود را از دست می‌دهد: ۹۴
- ب: نقض حریم خصوصی در مقام خدمت به منافع عمومی: ۹۵
- ج: نقض حریم خصوصی آن گاه که عموم نسبت به دانستن امور خصوصی علاقه داشته باشند ۹۵
- بند سوم: اخلاق روزنامه نگاری و حق حریم خصوصی ۹۶
- گفتار پنجم- مصادیق حریم خصوصی اشخاص در مطبوعات (با ذکر برخی قضایا و آراء مطبوعاتی) ۱۰۰
- بند اول- مصادیق حریم خصوصی نسبت به اشخاص حقیقی ۱۰۰
- بند دوم: مصادیق حق حریم خصوصی نسبت به اشخاص حقوقی ۱۱۹
- الف: مفهوم شخصیت حقوقی ۱۱۹
- ب: آثار شخصیت حقوقی ۱۲۰
- ج: انواع اشخاص حقوقی ۱۲۰
- اشخاص حقوقی حقوق عمومی ۱۲۱
- اشخاص حقوقی حقوق خصوصی ۱۲۸
- فصل ۳: حق تصحیح و پاسخگویی اشخاص در مطبوعات** ۱۳۳
- گفتار اول: مفهوم حق تصحیح و پاسخگویی ۱۳۳
- بند اول: تعریف حق تصحیح و پاسخگویی ۱۳۴
- بند دوم: تفاوت بین حق تصحیح و حق پاسخگویی ۱۳۵
- بند سوم: حق پاسخگویی و آزادی بیان ۱۳۵
- گفتار دوم: حق تصحیح و پاسخگویی در حقوق ایران (با نگاهی به قوانین مطبوعاتی برخی کشورها) ۱۳۷
- بند اول: در قوانین پیش از انقلاب ۱۳۷
- بند دوم: در قوانین پس از انقلاب (همراه با تحلیل و بررسی ماده ۲۳ قانون مطبوعات) ۱۳۸

- ۱۴۵..... بند سوم: حق تصحیح و پاسخگویی در قوانین مطبوعاتی برخی کشورها
- ۱۴۹..... گفتار سوم: اشکال حق پاسخ گویی اشخاص در مطبوعات
- ۱۴۹..... بند اول: انواع مطبوعات
- ۱۵۰..... بند دوم: انواع پاسخگویی به مطبوعات
- ۱۵۲..... بند سوم: زمان و مکان درج پاسخ در مطبوعات
- ۱۵۴..... بند چهارم: حق پاسخگویی سایر اشخاص
- ۱۵۴..... الف: پاسخگویی گروه‌های فشار
- ۱۵۶..... ب: اشخاصی که تابعیت کشور ر ندارند
- ۱۵۷..... ج- حق پاسخگویی اشخاص حقوقی
- ۱۵۹..... نتیجه‌گیری و پیشنهادات
- ۱۶۱..... منابع و مأخذ

مقدمه

حقوق مخاطب از جمله حقوقی است که به دلیل گسترش کمی و کیفی رسانه‌های گروهی در سال‌های اخیر مورد توجه صاحب نظران حوزه حقوق و رسانه قرار گرفته است.

اهمیت این حقوق زمانی دوچندان می‌شود که نقض آن‌ها تبعات منفی بسیاری بر حیثیت و شخصیت افراد وارد می‌کند. از جمله این حقوق حق احترام به حریم خصوصی و حق تصحیح و پاسخگویی اشخاص می‌باشند. مطبوعات به عنوان یکی از با سابقه‌ترین و مهم‌ترین وسایل ارتباط جمعی نقش گسترده‌ای در توسعه دموکراسی و انتشار اطلاعات ایفا می‌کنند؛ از جمله موارد حساسی که می‌تواند دستاویزی برای اصحاب رسانه در جهت منافع خویش قرار گیرد، دخالت در حریم خصوصی اشخاص است. برخی از روزنامه نگاران به دلایل مختلف سعی در افشای اطلاعات زندگی خصوصی دیگران دارند.

قانونگذاران سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای مختلف با وضع قوانین و مقرراتی در این زمینه، سعی در حفظ حریم و شخصیت اشخاص در برابر این رسانه‌ی پر جنب و جوش داشته‌اند. به طور کلی، جدا از شیوه‌های جبران خسارت مادی و معنوی که در قوانین کشورها و اسناد بین‌المللی دیده می‌شود، شیوه جبران خسارت غیر مالی نیز وجود دارد که از آن به حق پاسخگویی یاد می‌شود. این شیوه نیز همواره راهکاری مناسب و کم هزینه برای احقاق حقوق مخاطبان به ویژه در زمینه حق حریم خصوصی مد نظر قانونگذاران بین‌المللی و داخلی در اکثر کشورها بوده و هست.

به طور کلی، حقوق مخاطب مجموعه‌ای از حق‌ها و امتیازاتی است که قانونگذار برای مخاطب در نظر گرفته است. از رهگذر این امتیازات، مخاطب می‌تواند با خیالی آسوده در پرتو اشاعه آزاد اطلاعات توسط رسانه‌ها، هم بر دانش و آگاهی خود بیفزاید و هم قربانی نقض کنندگان این آزادی و پیامدهای ناشی از آن نشود. بدین منظور برای آن که مخاطب در دام سوء استفاده کنندگان و ناقضان آزادی بیان و اطلاعات گرفتار نشود، نیازمند است تا کلیه حقوق مربوط به خود در این زمینه را بداند و بدان آگاه شود. این آگاهی می‌تواند در جهت حفظ حقوق مخاطب به دو صورت ظاهر شود: نخست، آشنایی و پیشگیری، بدین معنی که هر قدر مخاطب با

حقوق و امتیازات خود در برابر رسانه‌ها آشنا باشد، بر فرض این که روزنامه نگاری بخواهد به حقوق وی تعرض کند یا از او در جهت اهداف خود یا نشریه خود سوء استفاده کند، مخاطب با آگاهی از این حقوق می‌تواند در آستانه ارتکاب نقض حقوق خود توسط روزنامه نگار به وی هشدار داده و او را منع کند. دوم، آمادگی مخاطب برای دفاع از حقوق خود، بدین صورت که هر قدر مخاطب از شیوه‌ها و طرق جبران خسارت‌های مادی و معنوی خود آگاه گردد، به همان اندازه می‌تواند از خود دفاع کند. بنابراین، هدف از آشنایی با حق حریم خصوصی و حق پاسخگویی، استقلال مخاطب در برابر مطبوعات و دفاع از حریم و شخصیت وی می‌باشد.

کتاب حاضر، سعی کرده با بررسی قوانین ایران در زمینه حقوق مخاطب در حوزه حریم خصوصی و حق پاسخگویی اشخاص در مطبوعات، و با اشاره به اسناد بین‌المللی و قوانین مطبوعاتی برخی کشورها، وضعیت ایران را در این حوزه بررسی و تحلیل کند.

از آنجایی که، تاکنون، درمورد حقوق مخاطب مطبوعات، تحقیق مستقلی صورت نگرفته است، بنابراین در این کتاب تلاش شده تا حد امکان با بررسی دقیق تر قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی، بحث متفاوت و در عین حال کامل تری از حقوق مخاطب ارائه دهد. البته ناگفته نماند که درباره حقوق بنیادین بشری از قبیل آزادی بیان، آزادی دریافت اطلاعات، احترام به حریم خصوصی و... بحث و بررسی‌هایی فراوانی صورت گرفته و کتب متعددی تألیف شده است، اما این کتب و تحقیقات بیشتر در مورد همان حقوق بالذات بحث کرده‌اند و در مورد چگونگی حق حریم خصوصی و راه‌های حفاظت از آن در رسانه‌ها یا چگونگی دست‌یابی به حق پاسخ و تصحیح مطلب مفصل یا جامعی بیان نکرده‌اند. با این حال، این کتاب خالی از نقص نیست، امیدواریم که این نقص‌ها، به لطف نقد و نظر خوانندگان عزیز در چاپ‌های بعدی رفع گردند.

این کتاب مشتمل بر سه فصل است. فصل اول در پنج گفتار به کلیات و مفاهیم پرداخته، بدین گونه که در گفتار اول تعریف و مفهوم حقوق مخاطب، گفتار دوم به مبانی حقوق مخاطب، گفتار سوم به منابع حقوق مخاطب، گفتار چهارم به انواع مخاطب و در گفتار پنجم به ضمانت اجرای ناشی از نقض حقوق مخاطب اشاره شده است.

فصل دوم در پنج گفتار به حق حریم خصوصی اشخاص در مطبوعات پرداخته است. بدین شکل که در گفتار اول به مفهوم، ماهیت و حوزه‌های حریم خصوصی، گفتار دوم به تاریخچه حریم خصوصی، گفتار سوم حریم خصوصی در قوانین راجع به مطبوعات در ایران با نگاهی به قوانین مطبوعاتی برخی کشورها، گفتار چهارم به حریم خصوصی اشخاص و آزادی بیان در مطبوعات و گفتار پنجم به مصادیق حریم خصوصی اشخاص در مطبوعات با ذکر برخی از قضایا و آراء مطبوعاتی پرداخته است.

فصل سوم در سه گفتار به حق تصحیح و پاسخگویی اشخاص در مطبوعات اشاره کرده است بدین گونه که در گفتار اول به ماهیت حق تصحیح و پاسخگویی، گفتار دوم به حق تصحیح و پاسخگویی در حقوق ایران و گفتار سوم به اشکال حق پاسخگویی در مطبوعات پرداخته است. در پایان، بر خود لازم می‌دانیم از مشاوره‌ها و مساعدت‌های بی‌شائبه استادان عزیز به خصوص از جناب آقای دکتر حسعلی موذن زادگان، جناب آقای دکتر محمدرضا ویژه و سرکار خانم دکتر رویا معتمدنژاد تشکر نماییم، که در غنا بخشیدن به این اثر، راهنمایی‌های ارزنده‌ای ارائه نمودند. همچنین از زحمات جناب آقای میر حسینی مدیر فرهیخته و علم دوست انتشارات آوای نور و کارکنان زحمکش آن سیاستگزاری می‌کنیم که با لطف و نیکویی کار انتشار این کتاب را پی گرفتند و به انجام رساندند.

عباس اسدی

رسول سلطانی سمیرمی

آبان ۱۳۹۳